

Живко ЛОЗАНОВСКИ

ПРИЛОГ КОН ИСТОРИЈАТА НА СЕЛАТА КРАНИ И АРВАТИ ВО ДОЛНА ПРЕСПА

I

Овие две долнопреспански села, се до нивното создавање биле едно село наречено „Бичкициско Село“. И селото и реката името го добиле по тоа што над селото на неколку километри имало неколку пилани на воден погон за бичење на дрва, распоредени по реката.

Арвати е поновото име на старото Павлово Село кое било сточарска населба која покрај сточарството се занимавало и со дрводелство, а која се наоѓала на левиот брег од реката Шара, на 4 километри над денешната локација, на местото кое и денес се вика Павловец, наречено по името на старешината на селото.

Нападнати од страшната чума која ги десеткувала и од која умреле цели семејства, останатите жители се преселиле 2 километри на северозапад, на десната страна од реката Шара, во местото викано Грамад. Кога и таму ги нападнала истата болест, сега наречена колера, тие пак се преселиле, овој пат на 2 километри југозападно од двете страни на реката Шара, поточно на денешната локација каде се соединиле со горната маала на тамошната населба чие соединување на двете села го нарекле Бичкициско Село, а реката Бичкициска Река.

II

По наездата на Турците во почетокот на XV век на Балканскиот Полуостров, горниот дел од селото чии жители се занимавале со сточарство и дрводелство станале раја и ги посвоил горниот турски бег, а долниот дел – маалата чии жители се занимавале со земјоделие и риболов на Преспанското Езеро ги присвоил друг бег.

Бегајќи од зулумите на Али паша Јанински, во грчко- албанската Јанина и албанското Моско Поле, едно големо семејство со над 100 мажи, жени и деца се населиле помал дел од нив во Бичкициското Село, а поголемиот дел, кога виделе дека нема доволен простор за сите, а и

староседелците не ги прифатиле и студено и одбивно се однесувале кон нив, заминале преку Горницир, Киска, Улиците и Два Гроба, месности во арватскиот синор, потоа низ крајниот источен дел од Маловишка Планина, каде што е главниот извор на реката Шемница, па во југоисточниот дел местото викано Широка, на Цапарска Планина каде што се наоѓа главниот и најголем извор од Цапарската Река, кај чиј извор во Првата светска војна бугарските окупатори изградија чешма, а оттаму на долу по реката слегле во Цапари, каде еден дел од нив живее и денес. Подоцна и преостанатиот помал дел поминал по истиот пат во Цапари. Причината за нивното бегане од Бичкициско Село е што го убиле долниот бег кој бил многу поган (безмилосен) човек.

III

По Селската буна, поточно востанието предводено од Матија Губец во Хрватска против австро-унгарското ропство, односно во 1573 година, и крваво задушео, а Матија жив набиен на дрвен кол. Кога племето Рендевиќи од Хрватско Загорје, односно од соседното село на Кумровец каде што е роден Јосип Броз Тито, големо племе со над 100 и повеќе членови мажи, жени и деца, а и многу имотни со недвижен имот и жива стока околу 800 овци, 200 кози, 100 -тина крупна стока крави, волови, јунци и телиња и 20 до 30 коњи, убиле покрај австроунгарски војници и еден властелин (слична функција како турски бег), се решиле да ја напуштат татковината и со цела жива стока тргнале кон југоисток преминувајќи ги реките Сава, Дрина и Неретва со сплавови. Додека да ја заминат границата меѓу Австро-Унгарија и Турција патувале само ноќе, а дење логорувале скриени во шумите, од каде што стигнале во најјужниот дел на денешна слободна Македонија, во долна Преспа, во Бичкициско Село, од кога останала ипоговорката „Побегнаа од дрвеново, дојдоа во каменово“.

Бидејќи нашите стари велат Арватска наместо Хрватска, горната маала која од долната маала ги делеше црквата Света Ана која во почетокот на 18 век беше урната и на нејзино место е изградена денешната џамија која го носи името „Џамија на Крани и Арвати“. Горната маала го доби името Арвати кое и денес постои во катастарот на Општината Ресен, со својата панорама, поле, езеро, ридско поле и долина и голема планина со многу ороними и топоними, со своја историја, мината и сегашна.

Кога Рендевиќи стигнале во Бичкициско Село помалиот дел од москополци се уште не биле заминати за Цапари, па од нив биле многу сречно пречекани. Презадоволни од пречекот и краткоиот соживот со

москополци, денешни Веловски ги поканиле да им бидат кумови, и оттогаш до сега претставува голема чест и гордост за поканетиот и со големо воодушевување се прифаќа да бидат кумови. Така, Рендевиќи, денешни Лозановски и москополци, денешни Веловски се кумови и повеќето од двете семејства се иселени по градовите во нашата земја и надвор во дијаспората. Со самото пристигнување, бидејќи имале многу жива стока, ги поробил горниот бег од селото и ги сместил во примитивна просторија изградена од дрвен материјал, покриена со трска и р'жана слама наречена р'жаница. Така се сториле моменти на сопствената стока, а од коњите ги делела само една дрвена греда.

IV

Скоро во исто време и во исти околности две семејства од Крањ, Словенија дошле во Бичкициско Село, како што е поговорката - со прстите во устата и само облеката на нив. Нив ги присвоил долниот бег за да му бидат моменти за обработка на полето и за риболов во ПреспанскоЕзеро.

И, бидејќи нашите стари наместо Крањ велеле Кран, при што староседелците за новодојдените велеле - Кранците, по кое долната маала е наречена Крани, при што од едно село се создадоа две села. И Крани има свој катастар и своја панорама, поле, езеро, мал дел од планината кој постои во катастарот на Општината Ресен, а и двете села имаат заедничка месна заедница која служи за пример на сите градски и рурални заедници во Р. Македонија, во која живеат повеќе етникуми. Треба да се дојде во Крани и Арвати и да се види што е соживот меѓу Македонци, Албанци и Роми.

V

За жал што поголемиот дел од населението во руралните средини до 1945 година, поголем број беа неписмени или полуписмени, подучени од грчката патријаршија, бугарската егзархија и српската црква, така што многу настани кои се важни за селата, општините па и пошироко, и за настаните пред, во и по Илинденското востание нема пишани документи, па ни за НОАВМ, само вербално раскажување на тогашни современици, пренесувани од генерација на генерација. Така и јас преку дедо Ристо Котевски (Бузаковски) роден 1872 година, татко ми Крстин Лозановски роден 1890 година и дедо Васил Лозановски роден 1892 година, доаѓав до овде наведените созданија и тоа во најраната моја младост од 4, 5 годишна возраст до 20 тата година.

VI

Дедо Ристо беше комита во четата на смилецот Веле Чипуровски, со псевдоним Пенчо војвода, во чија чета бил и Никола Кокаревски (Кокаре Војвода) од Царев Двор, Горна Преспа. Жителите од долнопреспанските села многу го почитувале Пенчо војвода и бил поддржуван и помаган со пари, храна, гостопримство и слично, а парите биле наменети само за купување оружје за вооружување на населението за најавеното востание во 1903 год. Четата имала околу 30 комити. Пролетта 1903 четата се враќала од Леринско, кога стигнале кај Маркова Нога, денешен вештачки граничен премин со Грција, ги забележил некој врховист кој ги пријавил на турскиот аскер што престојувал во селото Наколец скоро цела зима од 1902 до почетокот на летото 1903 година. Но и четата не спиеа на уши, го забележил некој наколчанец врховистот кога влегол во штабот на аскерот, отишол во с. Долно Дупени и ја известил четата за активноста на аскерот. Така, четата со засилен марш поминала низ шумата над Љубојно, под Брајчино ја преминала Брајчинска Река и излегла на с'ртот од Долги Рид, меѓу Брајчино и Штрбово, а аскерот веќе им направил заседа од северната страна на ридот во ниско стеблестата дабова шума на ридот. На 200 метри пред четата оделе дедо Ристо Котевски и Кокаре војводата, во извидница (тогаш извидницата ја нарекувале мртва стража), кои кога излегле на с'ртот не можеле да го забележат аскерот кој бил мајсторски камуфлиран низ шумата од даб и ја пропуштил извидницата.

Кога четата влегла 100 тина метра под сртот и стигнала до повеќе големи камења (стени) од кои една е многу поголема од другите, непријателот од 300 аскери го затворил обрачот и отворил жесток оган при што сите комити, борејќи се, изгнале. Пенчо војводата кој го носел вургитот (кожена торба) во која имало жолтици (златници) што ги прибирале од народот за купување оружје, се качил на големата стена и ги расфрлил жолтиците низ шумата за да не паднат во рацете на аскерот при што беше застрелан со многу куршуми. Од тогаш стената е наречена Пенчова Стена. Извидниците Ристо и Кокаре се подвратиле и убиле доста аскери, по кое тие се качиле на дрвата и само еден аскер го видел деда Риста и со ишарет му рекол на дека тој нема да пука во него, но и обратно дедо Ристо да не го убива него, и така останале и двајцата на зборот.

По околу месец и пол дена, уште една чета од 10 тина комити во која беше војвода Ристо Цветковски-Паљуковски наречен Ристо Бурата од Арвати, и таа предадена на аскерот беше сардисана во куката на Алексо Калајциовски во Љубојно. Тројца успеале да се спасат додека не

бил затворен обрачот на опсадата. Била отворена стрелба меѓу двете страни и во еден момент аскерот престанал да пука и некој офицер викнал да се предадат и дека ако се предадат султанот ќе им простел оти биле млади, а Ристо ја приготвил пушката и низ прозорец викнал: „ Не му верувам на прост војник, нека се покаже офицерот, тој да ни каже и ќе се предадеме“. Офицерот само што се појавил, Ристо му го свирнал куршумот в чело, после што аскерот ја запалил куќата, и за да не изгорат живи сите си го одзеле животот за мајка Македонија. Од Арвати беше и Цветко Стерјовски кој во историските записи го носи презиме Трајков, кој беше член на солунските гемиции и учествуваше во атентатите во Солун.

VII

Во НОАВМ, Арваштани повеќето учествуваа во активностите со давање храна, обувки, облека и други потреби, а доста и со давање информации на борците- партизаните за мерките, активностите и движењето на бугарските фашисти кои дојдоа во селата во Преспа по капитулацијата на Италија на 8 септември 1943 година.

Меѓу најактивните беа: Крстин лозановски роден 1890 година, лево ориентиран, и скоевците Јонче Недановски роден 1929 година, Спасе Пампулевски роден 1930 година, Маљок Елмази роден 1930 год., Заљо Елмази роден 1931 год., Никола Котевски роден 1931 год., Мевљуд Шабани роден 1929 год., скоро сите овачари, козари и говедари кои секој ден со стоката беа во планинските пасишта најпогодни за контакти со партизаните, за пренесување на храна, облека и информации за непријателските намери.

Учесници во НОАВМ од крајот на 1944 и 1945 година до победата над фашистите, 9 Мај 1945 година, беа: Петре Пановски роден 1922 год., Спирос Крунговски роден 1922 год., Теки Елмази роден 1922 год., Сами Елмази роден 1924 год., и двајцата браќа кои учествуваа во борбите на Сремскиот фронт каде се заразиле и двајцата од тифус. Од таа болест починаа повеќе борци одошто на борбениот фронт. Браќата Теки и Самија по две години лечење во Белград не ја победија болеста. Теки почина на 18 мај 1947, а сами на 9 ти јули 1947 година. Во НОАВМ учествуваа и: Славе Недановска роден 1923 год, Цветко Стерјовски роден 1924 год., Ѓорѓи Пампулевски роден 1924 год., Шукри Далипи роден 1923 год., Јонче Р. Пампулевски роден 1920 год., Стојан Е. Лозановски роден 1922 год., Аслан В. Велиу роден 1925 год., Богоја Т. Наумовски роден 1921 год., Цветко Р. Котевски роден 1920

год., Фикри А. Зенели роден 1923 год., Нуредин Азизи роден 1921 год,
Џеваир Ј. Адили роден 1922 год.

Во 1943 година беше избран тричлен Народно ослободителен
антифашистички обор кој го сочинуваа: Раиф Ислами роден 1903 год.,
Митра Трпчевска родена 1914 год. и Спиро Лозановски роден 1900
година.

VIII

Како што арватското население беше активно во Илинденското
востание и Втората светска војна, така и жителите на Крани зеаоа
учество но немам податоци за 1903 година. Како учесници во НОАВМ
од ова село ке ги наведам следните активисти: Петре М. Николовски
роден 1924 год., Цветко Јовановски роден 1924 год., Петре Јовановски
роден 1920 год., Ѓорѓи Јаневски роден 1921 год., Јосиф Секуловски
роден 1924 год., Рамо Бако роден 1922 год., Ламбро В. Трајковски
роден 1920 год., Крстин М. Шардаловски роден 1922 год., Живко
В.Шалдаровски роден 1923 год., Малик Керими роден 1909 год., Јован
(Јонче) Келешовски роден 1918 год., (1941 како војник на кралска
Југославија беше заробен од германците и протеран во Бугарија и по
две-три недели ослободен), Шефки К. Османи роден 1903 год., Пандо
Келешовски роден 1920 год., Пашо Р. Ракипи роден 19120 год., Љатиф
Муареми роден 1909 год., Енвер Мемети роден 1922 год., Митре
Келешовски роден 1920 год., Борис Кирицовски роден 1924 год., Беџет
Неџипи роден 1923 год., Шабан Демири роден 1919 год., Незир
Џеладини роден 1923 год., Бако Алуши роден 1923 год., Тефик Азими
роден 1926 год., Неврус Лутви роден 1922 год., Шукри Камуши роден
1925 год., Фејзула А. Алити роден 1918 год., Меди С. Љумани роден
1920 год., Никола Г. Секуловски роден 1923 год., Јордан Ј. Наумовски
роден 1923 год., Славе К. Несторовски роден 1924 год., Теки К. Таре
роден 1922 год. и Ислам Б. Адили (Љумани) роден 1920 година. На
почетокот од војната во 1941 година загинаа Ѓорѓи Црковски на
преслапот Ѓавато меѓу Ресен и Битола, а во 1943 година, по
капитулацијата на Италија, околу месец ноември од бугарските
фашисти од дома беше земен и стрелан во центарот на Крани, Стефан
Керамидовски.

*****

**Овој текст го посветувам на моето семејство: татко ми
Крстин, стрико ми Спиро, дедо ми Спиро, прадедо ми Михаил -
Мио, пра прадедо ми Лозан, дедо Васил.**